

بررسی تاثیر مهد کودک ها بر جامعه پذیری کودکان در شهرستان شوشتر در سال ۱۴۰۰

افسانه موری

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۲/۱۷ تاریخ چاپ: ۱۴۰۲/۰۳/۰۸

چکیده

جامعه پذیری، جریانی است که از طریق آن فرد با هنجارهای جامعه آشنا می شود و آن ها را می آموزد و به مرحله اجرا در می آورد تا بتواند متناسب با هنجارهای گروه و جامعه ای که در آن به سر می برد، زندگی کند. این فرایند مستمر و مادام العمر از بدو تولد انسان شکل می گیرد و نهاد های مختلف از جمله خانواده، بستگان، همسایگان، گروه همسالان، مهد کودک، مدارس و ... در آن نقش دارند. ما در این تحقیق به بررسی تاثیر مهد کودک ها بر جامعه پذیری کودکان ۴ تا ۶ ساله در شهر شوشتر پرداخته شده است. روش تحقیق میدانی و ابزار سنجش پرسشنامه محقق ساخته که پایایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۸۰ بدست آمده می باشد. در پایان با استفاده از آمار توصیفی و آزمون T و خی دو به این نتیجه رسیدیم که مهد کودک های شهر شوشتر بر جامعه پذیری کودکان تاثیر داشته و روند آن را تسریع می بخشد، هم چنین مهد کودک های شهر شوشتر از روش های جامعه شناختی، تربیتی و روان شناسی بهره می برند و مهد کودک های شهر شوشتر در فرایند جامعه پذیری، کودکان با مشکلات و معضلاتی روبرو هستند که به بررسی آن ها می پردازیم.

واژگان کلیدی

جامعه پذیری، جامعه پذیری کودکان، اجتماعی شدن، مهد کودک ها، شهرستان شوشتر

بیان مساله

دوران اولیه کودکی، زمان بسیار مهمی برای یادگیری های اجتماعی است. این دوران سر آغاز یادگیری های بسیاری است که در مسیر پرورش مهارت های اجتماعی قرار می گیرد. در واقع در مورد اجتماعی شدن کودکان عقاید مختلفی وجود دارد. اکثر صاحب نظران بر این باورند که کودکان از طریق الگو گیری و تقلید رفتارهای گوناگون اجتماعی می شوند. یا به عبارتی دیگر الگو های موعظه ای و اخلاقی تاثیر کمتری در رفتار کودکان دارد و رشد شخصیتی بیشتر از طریق مشاهده ی رفتار ها و عملکرد ها صورت می گیرد. جامعه پذیری، جریانی است که از طریق آن فرد با هنجار های جامعه آشنا می شود و آن ها را می آموزد و به مرحله اجرا در می آورد تا بتواند متناسب با هنجار های گروه و جامعه ای که در آن به سر می برد زندگی کند. (وثوقی، ۱۳۹۰) در واقع جامعه پذیری نوعی انتقال ارزشها، گرایشها و آداب و رسوم فرهنگی و اجتماعی از نسلی به نسل دیگری باشد. یا به عبارتی دیگر "اجتماعی شدن فراگردی است که به واسطه آن، هر فرد، دانش و گاه افراد در جریان هنجار پذیری، با هنجار های متضادی روبرو می شوند. در نتیجه فرد دچار سردرگمی شده و نمی داند کدام هنجار را باید بپذیرد، این تعارضات که گاه بین تربیت فرد در خانواده و تربیت با قوانین و ساختارهای جامعه به وجود می آید، فرد را دچار تعارض کرده و دوگانگی هایی در رفتار و ارزش ها و هم چنین عدم سازگاری فرد با محیط و گروه همسالان را ایجاد می کند. حال برای دچار نشدن به این گونه تعارضات در جامعه، چه روندی را باید در نظر گرفت؟ برای دچار نشدن به این مشکلات و دوگانگی های تربیتی- اجتماعی، هر جامعه ای بنا به دیدگاه و چشم انداز ها و اهداف آموزشی خود، برنامه هایی را تدوین می کند و از طریق نهاد های گوناگون به مرحله اجرا در می آورد. این نهاد ها از خانواده که کوچکترین و در عین حال خصوصی ترین اجتماع است شروع شده و به نهاد های دیگر از جمله شیرخوارگاه ها، مهد کودک ها، پیش دبستانی ها، مدارس، دانشگاه ها و... منتقل می شود که در آن ها فرد به صورت سازمان یافته ای با هنجار ها و ارزش های جامعه آشنا می شود و آن ها را می پذیرد. البته شایان ذکر است که این موسسات و آموزشگاه ها به تنهایی عهده دار این امر نیستند و فرد در هر مکان و در هر تعاملی چیز هایی را می آموزد که روند جامعه پذیری او را تسریع می کند. سال های پیش از دبستان، یکی از مهم ترین و حساس ترین سال های زندگی کودک است که نیازمند توجه و آموزش و تربیت خاص است، زیرا دیگر محیط خانه و آموزش والدین برای تربیت و اجتماعی شدن کودک کافی نیست و کودک برای رسیدن به رشد اجتماعی و پرورش ذهن و خلاقیت نیاز به محیط و اجتماع جدیدی دارد تا در کنار همسالان و با راهنمایی و بیان متخصصان این امر، به توانمندی لازم برسد. در گذشته کودکان با ورود به مدرسه و آغاز دوره ی ابتدایی در جریان جامعه پذیری قرار می گرفتند و دبستان اولین مکان برای برخورد ها و تعاملات با دیگر افراد جامعه (به غیر از خانواده و اقوام) بود، در واقع کودک در این هنگام از محیط آرام و کوچک خانواده، پا فراتر نهاده و وارد جامعه ای بزرگتر می شد؛ اما امروزه کودکان قبل از رفتن به مدرسه و شروع آموزش رسمی، با شرکت در محیط های مختلف آموزشی، در جریان جامعه پذیری قرار می گیرند. از

آنجایی که در این سنین کودکان بسیار تقلید پذیر بوده و الگویی می کنند، رفتارها و آداب اجتماعی - تربیتی از چشم آنها پنهان نمی ماند و درصدد الگوپذیری بر می آیند. اگر این عادات و رفتارها، ناپسند باشد و با هنجارهای جامعه مطابقت نداشته باشد و جزئی از شخصیت فرد گردد، در آینده باعث بروز مشکلاتی در جامعه خواهد شد و افزایش هزینه های اضافه بر دوش دولت را به وجود خواهد آورد. خرده فرهنگ ها، زاغه نشینی، حومه ی شهر، معمولا جایگاه افرادی با سطح درآمد ناچیز است که امکان استفاده از امکانات آموزشی و تربیتی مناسب برای کودکان خود را ندارند و یا نمی توانند در فرهنگ شهر نشینی، هضم شوند و با هنجارهای آن کنار بیایند. یکی از اهداف ایجاد مهد کودک ها، آموزش کودکان جهت تربیت و اجتماعی شدن می باشد.

در جریان صنعتی شدن جوامع و با حضور پررنگ زنان در جامعه و اشتغال در کارخانجات و موسسات، نیاز به مکانی جهت نگهداری از کودکان احساس می شد که افرادی در ازای دریافت دستمزد از کودکانی که مادران آن ها شاغل بودند، نگهداری می کردند.

البته مساله مربوط به نگهداری از کودکان، به گذشته های دور تر برمی گردد، چنانچه از بررسی دقیق لوح های دیوانی تخت جمشید نتیجه می گیرند که مادران از مرخصی و حقوق زایمان و حق اولاد استفاده می کردند و کودکان خردسال از پوشش خدماتی - حمایتی اجتماعی بهره می گرفتند. (پورعبدالله، ۱۳۷۸) اما امروزه نگهداری از کودکان نسبت به گذشته، تفاوت های چشمگیری کرده است دیگر صرفا نگهداری از کودک در یک مکان و برای زمان مشخص که مادر نیست، مطرح نمی باشد بلکه آموزش و تربیت از معیارهای مهم و تاثیرگذار است؛ زیرا مادران که ساعاتی از روز را در کنار فرزندان خود نمی باشند، انتظار دارند که فردی که به عنوان جایگزین خود انتخاب می کنند، به جای مادر مسائل اخلاقی و تربیتی را به فرزندان بیاموزد تا اوقاتش به بطالت نگذرد و آموزش های لازم و مهارت های کافی به او آموزش داده شود.

با توجه به اهداف کلی جمهوری اسلامی ایران و دیدگاه های برنامه ریزی شورای عالی انقلاب فرهنگی، جهت رشد همه جانبه کودکان و هم چنین رفع کمبودها، محرومیت ها در زمینه فرهنگی کودکان، اهداف کلی آموزش پیش دبستانی به قرار زیر است:

کمک به جریان رشد جسمی، ذهنی، عاطفی، شخصیتی و اجتماعی کودکان با تکیه بر زمینه های دینی و اخلاقی پرورش توانایی و استعداد کودکان به منظور آماده شدن آن ها برای ورود به دوره های تحصیلی بعدی آماده ساختن کودکان جهت استفاده ی بیشتر و آسان تر از مفاهیم آموزشی لغت آموزی و گسترش زبان فارسی به خصوص برای کودکانی که گویش محلی دارند.

آماده ساختن کودکان برای ایجاد روابط اجتماعی و حس تعاون و همکاری کمک به خانواده های کم درآمد در استفاده از یک محیط سالم و تربیتی برای پرورش کودکان. (مفیدی، ۱۳۸۶)

با در نظر گرفتن این اهداف، ضرورت بررسی وضعیت مهد کودک ها در تاثیر گذاری آنها بر جامعه پذیری کودکان احساس می شود تا با توجه به کمبود ها در صدد رفع مشکلات برآمده و بتوانیم روند جامعه پذیری کودکان توسط مهد کودک ها را تسریع بخشیم. با توجه به اهمیت آموزش در دوران قبل از مدرسه، ما بر آنیم تا طی این تحقیق به بررسی تاثیر مهد کودک ها در جامعه پذیری کودکان بپردازیم و بدانیم آیا این تاثیر با استفاده از روش های علمی جامعه شناختی، تربیتی و روان شناختی است؟ آیا مریبان آموزش دیده ای برای این کار در نظر گرفته می شوند؟ آیا سازمان بهزیستی توانسته است در آموزش و تربیت کودکان از طریق مهد کودک ها تاثیر گذار باشد؟ آیا مهد کودک ها با مسائل و مشکلاتی روبرو هستند که مانع تسریع فرایند جامعه پذیری کودکان شود؟

فرضیه ها

- ۱- به نظر می رسد مهد کودک های شهر شوشتر بر جامعه پذیری کودکان تاثیر دارد.
  - ۲- به نظر می رسد مهد کودک های شهر شوشتر فرآیند جامعه پذیری کودکان را تسریع می کند.
  - ۳- به نظر می رسد مهد کودک های شهر شوشتر از روش های علمی جامعه شناختی بهره نمی برند.
  - ۴- به نظر می رسد مهد کودک های شهر شوشتر از روش های روان شناختی و تربیتی بهره نمی برند.
  - ۵- به نظر می رسد مهد کودک های شهر شوشتر در فرآیند جامعه پذیری کودکان با مسائل و معضلاتی روبرو هستند.
- دوره پیش دبستان دوره ای است که شامل کودکان با سنین ۳ تا ۶ است که خود به مهد کودک (از ۳ تا ۴ ساله) کودکان (۴ تا ۵ ساله) و آمادگی (۵ تا ۶ ساله) تقسیم می شود. (صافی، ۱۳۸۶)

مهد کودک:

مکانی است جهت نگهداری و آموزش کودکان زیر سن ورود به مدرسه که شامل شیرخوار از نوزادی تا ۲ سال، نوپا از ۲ تا ۳ سال و نوباوه از ۳ تا ۶ سال می باشد. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

توجه: با توجه به تعریف صافی از مهد کودک، کودکان ۳ تا ۴ ساله در این تحقیق مد نظر ما می باشند.

تعریف مفهومی جامعه پذیری:

جامعه پذیری به معنای همسازی و همنوایی فرد با ارزش ها، هنجارها و نگرش های گروهی و اجتماعی است یا به عبارتی دیگر، اجتماعی شدن فراگردی است که به واسطه ی آن، هر فرد دانش و مهارت های اجتماعی لازم برای مشارکت موثر و فعال در زندگی و اجتماع را کسب می کند. (علاقه بند، ۱۳۹۰)

تعریف عملیاتی جامعه پذیری:

آنچه که به وسیله پرسشنامه ی جامعه پذیری محقق ساخته که بر اساس شاخص های جامعه پذیری تدوین شده در طیف لیکرت^۱ سنجیده می شود.

اصطلاح جامعه پذیری

جامعه‌پذیری یا اجتماعی شدن، از نظر لغوی به معنای انطباق با جامعه و آشناسازی با جامعه است. در جامعه‌شناسی این مفهوم به فرایندی اطلاق می شود که به موجب آن افراد ویژگی‌هایی را که شایسته عضویت آن‌ها در جامعه است را کسب می کنند. به عبارت دیگر جامعه‌پذیری نوعی فرایند کنش متقابل اجتماعی است که در خلال آن فرد هنجارها، ارزش‌ها و دیگر عناصر اجتماعی، فرهنگی و سیاسی موجود در گروه یا محیط پیرامون خود را فرا گرفته، درونی کرده و آن را با شخصیت خود یگانه می‌سازد از ابعاد مهم جامعه‌پذیری که مورد نظر دولت‌ها ست جامعه‌پذیری سیاسی است. جامعه‌پذیری سیاسی^۲ روندی آموزشی است که به انتقال هنجارها و رفتارهای پذیرفتنی نظام سیاسی مستقر، از نسلی به نسل دیگر کمک می کند و هدف از آن تربیت یا پرورش افراد به صورتی است که اعضای کارآمد جامعه سیاسی باشند.

اگرچه در فارسی مفاهیم جامعه‌پذیری و اجتماعی شدن معادل یکدیگر به کار می‌روند لکن از نظر هربرت بلومر^۳ اجتماعی شدن به معنی ذوب شدن و یکی شدن و جا افتادن در جامعه کلان است و تنها بعد از جامعه‌پذیری است که فرایند اجتماعی شدن می‌تواند رخ دهد.

سابقه تاریخی اصطلاح جامعه‌پذیری به سال ۱۸۲۸ می‌رسد ولی در ایالات متحده آمریکا نخستین بار این واژه در حدود سال ۱۸۹۵ توسط جرج زیمبل^۴ به کار گرفته شد. بعدها آنتونی گیدنز^۵ و برجیس^۶ به آن بال و پر بیشتری دادند و با انتشار دو مقاله در ژوئیه ۱۹۳۸ در مجله آمریکایی جامعه‌شناسی این اصطلاح در جامعه‌شناسی رواج چشمگیری یافت.

مفهوم اجتماعی شدن یا جامعه‌پذیری

در جامعه‌شناسی این مفهوم به فرایندی اطلاق می‌شود که به موجب آن افراد ویژگی‌هایی را که شایسته عضویت آن‌ها در جامعه است را کسب می‌کنند به عبارت دیگر جامعه‌پذیری نوعی فرایند کنش متقابل اجتماعی است که در خلال آن فرد هنجارها، ارزش‌ها و دیگر عناصر اجتماعی، فرهنگی و سیاسی موجود در گروه یا محیط پیرامون خود را فرا گرفته، درونی کرده و آن را با شخصیت خود یگانه می‌سازد. (سلیمی و داوری، ۱۳۸۵) در مورد ماهیت این فرایند نیز، اختلافاتی وجود

¹ Likert Scale

² Political Socialization

³ Herbert Belumer

⁴ Goerge zimbe

⁵ Anthony Giddens

⁶ berges

دارد. برخی آنرا نوعی فرایند یادگیری می‌دانند که از طریق آن افراد می‌آموزند که در شرایط معین چگونه باید رفتار کنند و هر نقشی یا منزلت اجتماعی چه توقعات و انتظاراتی با خود می‌آورد. گروهی هم جامعه‌پذیری را عبارت از آموزش می‌دانند که در ضمن آن هنجارها و ارزشهای جا افتاده از طریق دادن پاداش و کیفر برای انواع گوناگون رفتارها، آموزش داده می‌شوند. (مک کوایل، ۱۳۸۵) اگرچه در فارسی مفاهیم جامعه‌پذیری و اجتماعی شدن معادل یکدیگر به کار می‌روند لکن از نظر هربرت بلومر اجتماعی شدن به معنی ذوب شدن و یکی شدن و جا افتادن در جامعه کلان است و تنها بعد از جامعه‌پذیری است که فرایند اجتماعی شدن می‌تواند رخ دهد. (تنهایی، ۱۳۹۹)

تعریف اجتماعی شدن

از نظر لغوی به معنای انطباق با جامعه و آشناسازی با جامعه است. (حق شناس، ۱۳۸۷) یک فرایند مادام‌العمر جامعه‌شناسی و روان‌شناسی که طی آن هر فرد، هنجارها، ارزش‌ها و الگوهای رفتاری را که جامعه وی بر آنها تأکید دارد، بصورت جزئی از وجود خویش در می‌آورد. (بلیک و هارولدسن، ۱۳۷۸) جامعه‌پذیری فرایندی است که به دنبال آموزشهای عام (اعم از آموزش رسمی و غیر رسمی) به افراد بدست آمده و موجب حلول قوانین رفتاری هر جامعه و همه انتظارات فرهنگی آن، در کل شخصیت روانی افراد، با (توجه به مشارکت آنها در نظام آن اجتماع)، می‌گردد و این قوانین و انتظارات را بر شخصیت فرد حک می‌کند. (دفلور و دنیس، ۱۳۸۳).

«ویلسون»^۷ که جامعه‌پذیری را فرایند ورود به گروه انسانی یا در آمدن به حلقه اسرار جامعه می‌داند، در این باره می‌گوید «جامعه‌پذیری فرایندی است که شماری از معجزات کوچک در آن رخ می‌دهد؛ حیوان انسان می‌شود، رفتار صرف، مبدل به شیوه برخورد خوب و بد می‌گردد، فرد به منزله یک واحد ارگانیک، بصورت یک شخص، شخصی آگاه از وجود خویش در می‌آید و از لحاظ اشارات پیچیده‌ای که بطور فزاینده از انتظارات دیگران خبر می‌دهد، قادر به کنترل برخوردهایش می‌شود» (بلیک و هارولدسن؛ ص ۸۹) مراد از اجتماعی شدن تقریباً آن یادگیری است که با تصویب گروهی سروکار دارد. (ویلیام، ۱۳۹۶) از نظر فروید: اجتماعی شدن فرایندی است که برطبق آن کودک هنجارهای والدین را در خود نهادی می‌کند و یک فراخود بدست می‌آورد. (تنهایی، ۱۳۹۹)

منظور از اجتماعی شدن یا جامعه‌پذیری آن است که یک انسان از بدو تولدش چگونه با جامعه و فرهنگ (ارزشها و هنجارهای آن) انطباق می‌یابد. (رفیع پور، ۱۳۸۷) فرایندی است که به انسان، راه‌های زندگی کردن در جامعه را می‌آموزد، شخصیت می‌دهد و ظرفیتهای او را در جهت انجام وظایف فردی و به عنوان عضو جامعه توسعه می‌بخشد. (کوئن، ۱۳۸۷)

⁷ wilson

جامعه شناسان فرآیند اجتماعی شدن را از دو دیدگاه مورد بررسی قرار می دهند:

الف) دیدگاه فردی: از دیدگاه فردی، فرآیند اجتماعی شدن به معنای گسترش «من اجتماعی» است. از طریق آموزش، پیش بینی، ارزیابی و بسط تجربه آگاه در اختیار خویشتن. مید (G.H.mead) و همچنین کولی (C.H.cooley) صاحب نظرانی هستند که اجتماعی شدن را از این دیدگاه مورد بررسی قرار داده اند. «ساروخانی، ۱۳۹۰) از نظر فردی، اجتماعی کردن استعدادهای بالقوه فرد را شکوفا می کند و امکانات رشد شخصیت و تبدیل فرد به شخصی اجتماعی را فراهم می آورد. (قنادان، ۱۳۹۵)

ب) دیدگاه اجتماعی: از این دیدگاه، اجتماعی شدن فرآیند انتقال میراث فرهنگی و تداوم آن از این طریق است. جامعه باقی نمی ماند مگر آنکه بین اعضاء نوعی وفاق در شیوه های اصلی عمل و اندیشه به وجود آید و در خلال قرون تداوم یابد. (ساروخانی، ۱۳۹۰)

از نظر جامعه اجتماعی کردن فرآیندی است برای انتقال ویژگی های فرهنگی یک جامعه از نسلی به نسل دیگر و فراهم آوردن امکان تعامل و استمرار فرهنگ و نیز تربیت افراد برای ایفای نقش ها و احراز پایگاه های مختلف اجتماعی. (قنادان، ۱۳۹۵)

عناصر اساسی جامعه پذیری جامعه پذیری افراد مستلزم سه عنصر اساسی است:

- الف) کنش متقابل انسانی؛ فرد تنها در جریان کنش متقابل با دیگر انسان ها الگوهای رفتاری را یاد گرفته و درونی می کند.
- ب) زبان؛ زبان به انسان ها اجازه می دهد که فرهنگ را بیافرینند، تجربه ها را انباشته کنند و شیوه های رفتاری شان را از نسلی به نسل دیگر انتقال دهند
- ج) تجربه پذیری عاطفی؛

درس معلم ار بود زمزمه محبتی جامعه به مکتب آورد طفل گریز پای را یادگیری شیوه ابراز احساسات و روابط عواطفی عنصری لازم برای یادگیری و انتقال ارزش های فرهنگی است. (ستوده، ۱۳۹۶)

مبانی نظری

اگوست کنت^۸:

اگوست کنت، واضع واژه جامعه شناسی، آموزش و پرورش را به منزله ی تهذیب و تزکیه ی آدمی دانسته و بر این باور بود که ترقی انسانیت بیش از همه مرهون و مدیون تعلیم و تربیت است چه به مدد آن ذهن آدمی از مراحل مذهبی و فلسفی به مرحله علمی یا اثباتی انتقال می پذیرد و از برکت این تحول فکری، تکامل اخلاقی و اجتماعی روی می دهد. تعلیم و تربیت

⁸ Auguste Comte

باید عام باشد و نه فقط عقل و اندیشه را پرورد بلکه از آن جهت که نهادی اجتماعی و ابزار کعر جامعه است، تفاهم و همدلی را با دیگر انسان ها را ایجاد و سبب توسعه می شود.

امیل دور کیم^۹:

جامعه شناسان عموماً متفق القول هستند که نخستین بار امیل دور کیم جامعه شناس فرانسوی در اواخر قرن نوزدهم ضرورت رویکرد جامعه شناختی در مطالعه آموزش و پرورش را مطرح کرد. او آموزش و پرورش را از لحاظ ماهیت فشار کارکرد کاملاً امری اجتماعی می دانست.

دور کیم در تعریف آموزش و پرورش می گوید:

«آموزش و پرورش فعالیتی است که در نسل بالغ درباره نسلی که هنوز برای حیات اجتماعی نارس است به جای می آورد. موضوع این فعالیت عبارت است از: برانگیختن و پروردن افکار و معانی و شرایط معنوی و مادی که مقتضای حیات در جامعه سیاسی و محیط خصوصی است که طفل برای زندگی در آن آماده می شود.» (همان، ۱۶۵)

دور کیم معتقد است که آموزش و پرورش باید کودکانی را که هنوز اجتماعی نشده اند، متناسب با نظام اجتماعی بار آورد و برای سازگاری با محیط خاص اجتماعیشان با هنجارها و عادات و رسوم آشنا کند.

از نظر او هر نظام آموزشی متناسب با ساختار و زمان خودش پدید می آید، همچنین دولت باید هدایت کلی آموزش و پرورش رسمی را بر عهده گیرد، حتی باید مدارس را که اداره مستقیم آن ها را برعهده ندارد، مانند مدارس غیر دولتی، تحت نظارت خود درآورد تا برنامه های آموزشی آن ها مطابق با اهداف جامعه و نظام آموزشی باشد. او در ادامه با کارکرد مدارس و رابطه آن با جامعه در این اعتقاد بود که کلاس درس در واقع به منزله یک جامعه کوچک و عامل جامعه پذیری است زیرا مدرسه در واقع میانجی اخلاق عاطف خانواده و اخلاق سخت زندگی در جامعه است.

هربرت اسپنسر^{۱۰}:

هربرت اسپنسر، هدف نهایی آموزش و پرورش را تامین زندگی بهتر برای هر فرد در جامعه می داند. نظریه او درباره تکامل اجتماعی بر پایه نظریه تربیتی فردگرایانه اش استوار است. او بر این باور بود که نظام آموزشی نباید زیاد در پرورش فرد مداخله مند زیرا طبیعت حس درک و تشخیص خوب و بد را در نهاد انسان به ودیعه گذاشته است تا راهنمای اعمال او واقع شود. لذا هر کودک با توجه به پیامدهای رفتار و کردار خود به تفاوت های میان خوب و بد پی خواهد برد و نظام های تربیتی تا حدی که طبیعت انسان اجازه می دهد باید تغییر یابند.

⁹ Emile Durkheim

¹⁰ Herbert Spencer

جرج هربرت مید:

یکی از افرادی که به مساله اجتماعی شدن می پردازد، هربرت مید است. او در مهمترین کار خود، یعنی ذهن، خود، جامعه به این موضوع می پردازد.

به نظر مید، خود یک فراگرد آگاهانه است که ابعاد گوناگون دارد. البته این فراگرد یک فراگرد ناب ذهنی نیست و توانایی های مورد نیاز آن از طریق اجتماعی به دست می آید. (ریتزر، ۱۳۸۸)

از نظر مید درباره شناخت از خود، زبان نقش اساسی دارد، زیرا بوسیله آن می توانیم نهادهای معنی دار شفاهی را استفاده و تفسیر کنیم.

کودکان در حدود نه ماهگی شروع به تقلید صداها می کنند. به این ترتیب در حدود یک سالگی یکی دو کلمه معنی دار را بیان می کند. اولین جمله های کودک یک کلمه ای است و در سه سالگی مقدار زیادی از زبان را در نتیجه تقلید و تکرار فراوان می فهمد و حرف می زند و گنجینه لغاتش سریعاً افزایش می یابد. (سیف و دیگران، ۱۳۸۵)

در نتیجه کودکان برای برقراری ارتباط با دیگران از زبان استفاده می کنند ولی از نقطه نظر مید، آدم ها برای اجتماعی شدن علاوه بر زبان به یادگیری چیزهای دیگری نیز نیاز دارند که طی مراحل مختلف به آن ها دست می یابند.

یکی از این مراحل، مرحله نمایشی است که در آن کودکان نقش آدم هایی را که برایشان مهم هستند را یاد می گیرند. آن ها خود را به جای پدر، مادر، برادر و یا خواهر خود می گذارند و نقش آنها را بازی می کنند. مرحله مهم، درک متنوع و گوناگونی از زندگی اجتماعی را به کودکان می دهد.

در مرحله بعد، کودکان برای درک بهتر و منسجم تری از خود، وارد مرحله بازی می شوند. آنان در مرحله بازی، خود را در موقعیت های گوناگون قرار می دهند. برای دستیابی به این شناخت به کودکان باید در بین گروه های اجتماعی همسالان قرار گیرند.

سپردن کودکان در این سن به مهد کودک ها باعث می شود که کودکان در گروه همسالان قرار گیرند و با استفاده از نمایش و بازی به موقعیت های جدیدی دست یابند و قادر به تصمیم گیری و انجام واکنش مناسب در موقعیت های مختلف باشند.

از آنجایی که انسان ها استعداد کلی برای تفکر دارند، باید این استعداد در فراکنش متقابل اجتماعی شکل گیرد. از نظر نظریه پردازان کنش متقابل نمادین، اجتماعی شدن یک فراگرد پویا است که به انسان ها اجازه می دهد تا توانایی اندیشیدن خود را پرورش دهند و به شیوه های متمایز انسانی بیاندیشند.

چارلز هورتون کولی:

کولی بر کلیت زندگی اجتماعی تاکید داشت و توجه او به گروه بندی ها در پیوند دادن انسان با جامعه اش و ادغام فرد در ساختمان اجتماعی است. از نظر او گروه نخستین یا همان گروهی که همبستگی های نزدیکی با هم دارند، در تشکیل ماهیت اجتماعی و آرمان های افراد نقش بنیادی دارد. «در واقع مهم ترین گروه هایی که در آن ها همبستگی های نزدیک ویژه گروه نخستین می تواند کاملاً پرورده شود، خانواده، گروه های همبازی و همسایگی است. کولی معتقد بود که این گروه ها برای پیدایش همکاری و همیاری بشری مهمترین زمینه های کلی را فراهم میسازد.» (کوزر، ۴۱۳)

در واقع گروه نخستین، بستر پرورش محبت و همدردی انسانی است و با حالت بی تفاوت و غیر شخصی و غیر عاطفی انواع دیگر روابط اجتماعی تضاد دارد.

با توجه به نظریه کولی، قرار گرفتن در خانواده و در گروه های همبازی و همسایگان باعث می شود تا فقط در یک گروه قرار گیرد و با قوانین مربوط به گروه آشنا شود و پرورش یابد. خانواده به عنوان اولین نهاد که کودک در آن قرار می گیرد نوعی اجتماع و گروه است زیرا کودک در تعامل با افراد دیگر خانواده که با آن ها زندگی می کند است. پس از مدتی کودک یاد می گیرد که افراد دیگری هم غیر از خانواده که با آنها زندگی می کند نیز وجود دارند. با قرار گرفتن در مهد کودک، او در گروه همسالان قرار می گیرد و زندگی جدیدی را تجربه می کند و در نتیجه در جریان جامعه پذیری قرار می گیرد.

روش شناسی

روش پژوهش حاضر کمی است که به صورت پیمایشی انجام گرفته است.

جامعه ی آماری این تحقیق شامل کلیه ی کودکان ۳ تا ۴ ساله مشغول به آموزش در مهد کودک های شهر شوشتر می باشد که شامل ۴۸۰ نفر است.

جامعه ی نمونه شامل ۱۱۵ نفر از کودکان مشغول به آموزش در مهد کودک های شهر شوشتر می باشد که از طریق فرمول

$$n = \frac{t^2 pq}{dz^2} \quad n \text{ محاسب و از طریق فرمول } n' = \frac{n_0}{1 + \frac{n_0}{N}} \text{ تعدیل شده است.}$$

برای تجزیه و تحلیل داده ها از آمار توصیفی و آزمون های T تک نمونه ای و خی دو تک نمونه ای استفاده شده است.

یافته ها

فرضیه اول تحقیق

H_0 : به نظر می رسد مهد کودک های شهرستان شوشتر بر جامعه پذیری کودکان تاثیر ندارد.

H_1 : به نظر می رسد مهد کودک های شهرستان شوشتر بر جامعه پذیری کودکان تاثیر دارد.

تجزیه و تحلیل داده های مربوط به فرضیه اول پژوهش با استفاده از آزمون تی تک نمونه ای نشان می دهد که مقدراتی به دست آمده برای این فرضیه برابر با $(t=43/54)$ در سطح میانگین و انحراف معیار $(M=36/21, SD=8/91)$ و در درجه آزادی $(df=114)$ می باشد، لذا با توجه به اینکه p -مقدار (معنی داری) آن برابر $0/0001$ می باشد و معنی داری آن کوچکتر از سطح معنی داری $\alpha = 0.05$ است، پس در این سطح فرض H_0 یعنی عدم وجود تاثیر رد می شود؛ و در نتیجه فرضیه پژوهش مبنی بر تاثیر مهد کودک های شهرستان شوشتر بر فرآیند جامعه پذیری کودکان، معنی دار بوده و این فرضیه تائید می شود.

جدول ۱ آزمون تی تک نمونه ای برای تعیین اثر مهد کودک بر فرآیند جامعه پذیری کودکان

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	T مقدار	درجه آزادی	سطح معنی داری
جامعه پذیری	۱۱۵	۳۶/۲۱	۸/۹۱	۴۳/۵۴	۱۱۴	۰/۰۰۰۱

فرضیه دوم تحقیق

H_0 : به نظر می رسد مهد کودک های شهرستان شوشتر فرآیند جامعه پذیری کودکان را تسریع نمی کنند.

H_1 : به نظر می رسد مهد کودک های شهرستان شوشتر فرآیند جامعه پذیری کودکان را تسریع می کنند.

تجزیه و تحلیل داده های مربوط به فرضیه دوم پژوهش با استفاده از آزمون تی تک نمونه ای نشان می دهد که مقدراتی به دست آمده برای این فرضیه برابر با $(t=58/38)$ در سطح میانگین و انحراف معیار $(M=35/73, SD=6/56)$ و در درجه آزادی $(df=114)$ می باشد، لذا با توجه به اینکه p -مقدار (معنی داری) آن برابر $0/0001$ می باشد و معنی داری آن کوچکتر از سطح معنی داری $\alpha = 0.05$ است، پس در این سطح فرض H_0 یعنی عدم وجود تاثیر رد می شود؛ و در نتیجه فرضیه پژوهش مبنی بر تاثیر مهد کودک های شهرستان شوشتر بر تسریع جامعه پذیری کودکان معنی دار بوده و این فرضیه تائید می شود.

جدول ۲- آزمون تی تک نمونه ای برای تعیین اثر مهد کودک بر تسریع فرآیند جامعه پذیری کودکان

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	T مقدار	درجه آزادی	سطح معنی داری
جامعه پذیری	۱۱۵	۳۵/۷۳	۶/۵۶	۵۸/۳۸	۱۱۴	۰/۰۰۰۱

فرضیه سوم تحقیق

H_0 : به نظر می رسد مهد کودک های شهرستان شوشتر از روشهای علمی جامعه شناختی بهره نمی برند.

H_1 : به نظر می رسد مهد کودک های شهرستان شوشتر از روشهای علمی جامعه شناختی بهره می برند.

تجزیه و تحلیل داده های مربوط به فرضیه سوم پژوهش با استفاده از آزمون تی تک نمونه ای نشان می دهد و مقدراتی به دست آمده برای این فرضیه برابر با $(t=۴۳/۵۴)$ در سطح میانگین و انحراف معیار $(M=۳۶/۲۱, SD=۸/۹۱)$ و در درجه آزادی $(df=۱۱۴)$ می باشد، لذا با توجه به اینکه p -مقدار (معنی داری) آن برابر $۰/۰۰۰۱$ می باشد و معنی داری آن کوچکتر از سطح معنی داری $\alpha = 0.05$ است، پس در این سطح فرض H_0 یعنی عدم وجود تاثیر رد می شود؛ و در نتیجه فرضیه پژوهش مبنی بر بهره بردن مهد کودک های شهرستان شوشتر از روش های علمی جامعه شناختی، معنی دار بوده و این فرضیه تأیید می شود.

جدول ۳. آزمون تی تک نمونه ای برای استفاده مهد کودک ها از روش های علمی جامعه شناختی

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	T مقدار	درجه آزادی	سطح معنی داری
علمی جامعه شناختی	۱۱۵	۳۶/۲۱	۸/۹۱	۴۳/۵۴	۱۱۴	۰/۰۰۰۱

فرضیه چهارم تحقیق

H_0 : به نظر می رسد مهد کودک های شهرستان شوشتر از روش های روانشناختی و تربیتی بهره نمی برند.

H_1 : به نظر می رسد مهد کودک های شهرستان شوشتر از روش های روانشناختی و تربیتی بهره می برند.

تجزیه و تحلیل داده های مربوط به فرضیه چهارم پژوهش با استفاده از آزمون تی تک نمونه ای نشان می دهد و مقدراتی به دست آمده برای این فرضیه برابر با $(t=۷۳/۵۴)$ در سطح میانگین و انحراف معیار $(M=۵۳/۹۳, SD=۷/۸۶)$ و در درجه آزادی $(df=۱۱۴)$ می باشد، لذا با توجه به اینکه p -مقدار (معنی داری) آن برابر $۰/۰۰۰۱$ می باشد و معنی داری آن کوچکتر از سطح معنی داری $\alpha = 0.05$ است، پس در این سطح فرض H_0 یعنی عدم وجود تاثیر رد می شود؛ و در نتیجه فرضیه پژوهش مبنی بر بهره بردن مهد کودک های شهرستان شوشتر از روش های علمی روان شناختی تربیتی، معنی دار بوده و این فرضیه تأیید می شود.

جدول ۴ آزمون تی تک نمونه ای برای استفاده مهد کودک ها از روش های روانشناختی و تربیتی

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	T مقدار	درجه آزادی	سطح معنی داری
روانشناختی و تربیتی	۱۱۵	۵۳/۹۳	۷/۸۶	۷۳/۵۴	۱۱۴	۰/۰۰۰۱

فرضیه پنجم تحقیق

H_0 : به نظر می رسد مهد کودک های شهرستان شوشتر در فرایند جامعه پذیری کودکان با مسائل و معضلاتی روبرو نیستند.

H_1 : به نظر می رسد مهد کودک های شهرستان شوشتر در فرایند جامعه پذیری کودکان با مسائل و معضلاتی روبرو هستند.

تجزیه و تحلیل داده های مربوط به فرضیه پنجم پژوهش با استفاده از آزمون تی تک نمونه ای نشان می دهد، مقدراتی به دست آمده برای این فرضیه برابر با $(t=70/80)$ در سطح میانگین و انحراف معیار $(M=85/35, SD=12/92)$ و در درجه آزادی $(df=114)$ می باشد، لذا با توجه به اینکه p -مقدار (معنی داری) آن برابر $0/0001$ می باشد و معنی داری آن کوچکتر از سطح معنی داری $\alpha = 0.05$ است، پس در این سطح فرض H_0 یعنی عدم وجود تاثیر رد می شود؛ و در نتیجه فرضیه پژوهش مبنی بر روبرو بودن مهد کودک های شهرستان شوشتر در فرایند جامعه پذیری کودکان با مسائل و معضلاتی، معنی دار بوده و این فرضیه تأیید می شود.

جدول ۵-آزمون تی تک نمونه ای برای مواجهه بودن مهد کودک ها با مشکلات در جامعه پذیری کودکان

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	T مقدار	درجه آزادی	سطح معنی داری
مسائل جامعه پذیری	۱۱۵	۸۵/۳۵	۱۲/۹۲	۷۰/۸۰	۱۱۴	۰/۰۰۰۱

بررسی فرضیات فرعی

فرضیه فرعی اول

H_0 : بین فراوانی مشاهده شده و موردانتظار در تحصیلات مادر در فرستادن کودک به مهد کودک تفاوت وجود ندارد.

H_1 : بین فراوانی مشاهده شده و موردانتظار در تحصیلات مادر در فرستادن کودک به مهد کودک تفاوت وجود ندارد.

تجزیه و تحلیل داده ها براساس مقایسه فراوانی های مشاهده شده و موردانتظار درمورد تحصیلات مادر با استفاده از آزمون خی دو تک متغیری، نشان داد، بیشترین تفاوت بین فراوانی های مشاهده شده و موردانتظار در مورد تحصیلات لیسانس و لیسانس به بالاتر می باشد و مقدارخی دو به دست آمده برای این فرضیه برابر با $X^2 = 46/98$ در درجه آزادی $(df=)$ می باشد، لذا با توجه به اینکه p -مقدار (عنی داری) آن برابر $0/0001$ می باشد و معنی داری آن کوچکتر از سطح معنی داری $\alpha = 0.05$ است، پس در این سطح فرض H_0 یعنی عدم وجود تفاوت بین فراوانی ها رد می شود و در نتیجه فرضیه پژوهش مبنی بین وجود تفاوت بین فراوانی مشاهده شده و موردانتظار در تحصیلات مادر در فرستادن کودک به مهد کودک، معنی دار بوده و این فرضیه تأیید می شود.

جدول ۶-تفاوت بین فراوانی ها در تحصیلات مادر در فرستادن کودک به مهد کودک

تحصیلات مادر	زیر دیپلم	دیپلم	فوق دیپلم	لیسانس و بالاتر	جمع	سطح معنی داری
فراوانی مشاهده شده	۱۰	۴۴	۱۱	۵۰	۱۱۵	۰/۰۰۰۱
فراوانی مورد انتظار	۲۸/۸	۲۸/۸	۲۸/۸	۲۸/۸		
مقدار خی دو	۴۶/۹۸					

فرضیه فرعی دوم

H_0 : بین فراوانی مشاهده شده و موردانتظار در شاغل بودن مادر در فرستادن کودک به مهد کودک تفاوت وجود ندارد.

H_1 : بین فراوانی مشاهده شده و موردانتظار در شاغل بودن مادر در فرستادن کودک به مهد کودک تفاوت وجود دارد.

تجزیه و تحلیل داده ها براساس مقایسه فراوانی های مشاهده شده و موردانتظار درمورد شاغل بودن مادر با استفاده از آزمون خی دو تک متغیری، نشان داد که تنها از نظر توصیفی می توان گفت که بیشترین تفاوت بین فراوانی های مشاهده شده و موردانتظار در مورد غیرشاغل بودن مادر می باشد و مقدارخی دو به دست آمده برای این فرضیه برابر با $X^2 = 0/426$ در درجه آزادی (df=) می باشد، لذا با توجه به اینکه p -مقدار (عنی داری) آن برابر $0/51$ می باشد و معنی داری آن بزرگتر از سطح معنی داری $\alpha = 0.05$ است، پس در این سطح فرض H_0 یعنی عدم وجود تفاوت بین فراوانی ها رد نمی شود و در نتیجه فرضیه پژوهش مبنی وجود تفاوت بین فراوانی های مشاهده شده و موردانتظار در شاغل بودن مادر در فرستادن کودک به مهد کودک، معنی دار نبوده و این فرضیه تأیید نمی شود.

جدول ۷ تفاوت بین فراوانی ها در شاغل بودن مادر در فرستادن کودک به مهد کودک

شاغل بودن مادر	شاغل	غیر شاغل	درجه آزادی	سطح معنی داری
فراوانی مشاهده شده	۵۴	۶۱	۱	۰/۵۱
فراوانی مورد انتظار	۵۷/۵	۵۷/۵		
مقدار خی دو	۰/۴۲۶			

نتیجه گیری

با توجه به اینکه بر اساس نتایج بدست آمده، فرضیه های یک و دو تأیید و فرضیه های سه و چهار رد می شود. فرضیه ی پنج تحقیق دال بر وجود ممسائل و مشکلات و در روند جامعه پذیری کودکان در مهد کودک ها تأیید می شود. این نکته قابل تامل است زیرا با اینکه خانواده ها به اثرات مثبت مهد کودک بر جامعه پذیری کودکان خود آگاهی دارند و سعی در گذاشتن کودکان خود در مهد می کنند باز مشکلاتی در تسریع روند جامعه پذیری کودکان وجود دارد که به بررسی آنها می پردازیم.

(۱) مشکلات مربوط به پرداخت شهریه:

در مصاحبه ی انجام شده با مسئولان مهد کودک، یکی از عمده ترین مشکلاتی که مهد کودک ها با آن مواجه بودند پرداخت شهریه توسط والدین بود که معمولاً به تعویق می افتد و خانواده ها نیز از بالا بودن شهریه ها گله مند بودند. این در حالی است که بسیاری از والدین به این علت از آوردن کودک خود به مهد جلوگیری می کنند.

۲) نبودن امکانات مربوط به نیروی متخصص:

با توجه به اطلاعات موجود از ۱۰ مهد کودک مورد بررسی ۴ مربی دارای مدرک مرتبط بوده و بقیه از دوره های برگزار شده توسط اداره آموزش و پرورش، استفاده کرده اند، در واقع نیروی متخصص کافی وجود ندارد.

۳) نبودن امکانات مربوط به فضای آموزشی:

با توجه به معیارهای اداره آموزش و پرورش مربوط به فضای آموزشی، به ازای هر کودک ۳ تا ۶ سال باید ۱ متر مربع فضا وجود داشته باشد، همچنین برای کمد و وسایل آموزشی نیز باید فضای مناسب در هر کلاس وجود داشته باشد که عملاً مهد کودک ها به علت استفاده از مکان استیجاری و یا خانه برای این کار فاقد فضای مناسب می باشند.

۴) عدم نظارت و رسیدگی لازم:

معیارهای نظارت توسط اداره آموزش و پرورش عبارتند از: شرایط فیزیکی و تجهیزات، بهداشت و ایمنی و تغذیه، قوانین و مقررات، نیروی انسانی و آموزش که البته بر اساس این معیارها به مهد کودک ها امتیاز و رتبه داده می شود اما نداشتن این معیارها آنها را موظف به تهیه و استفاده از آن نمی کند در واقع نبود این معیارها فقط به میزان کم در شهریه تاثیر دارد و خانواده ها مجبور به استفاده از این مکان ها می شوند.

با توجه به نکات گفته شده، رفع این موانع می تواند فرآیند جامعه پذیری کودکان شهر شوشتر را تسریع بخشد.

منابع و مأخذ

۱. احمدی، ع. (۱۳۹۹). *مدرسه نامرئی*، تهران، انتشارات مدرسه، ۱۳۹۹، چاپ دوم، ص ۱۰.
۲. ادیبی، ح. انصاری، ع. (۱۳۸۷). *نظریه های جامعه شناسی*، چاپ سوم، تهران: نشر دانژه، ص ۱۷۳.
۳. بلیک، ر. هارولدسن، ا. (۱۳۷۸). *طبقه بندی مفاهیم در ارتباطات*، مسعود اوحدی، تهران، سروش، ۱۳۷۸، چاپ اول، ص ۸۹۹.
۴. پورعبدا...، ح. (۱۳۷۸). *تخت جمشید از نگاهی دیگر*، نشر بنیاد فارسی شناسی، ص ۴۳.
۵. تنهایی، ح. (۱۳۹۹). *درآمدی بر نظریه ها و مکاتب جامعه شناسی*، تهران، نشر مرنديز، ۱۳۹۹، چاپ چهارم، ۴۷۴.
۶. حق شناس، ع. (۱۳۸۷). *فرهنگ معاصر هزاره*، تهران، ۱۳۸۷، فرهنگ معاصر، چاپ سیزدهم، ص ۸۴۲.
۷. دادگران، س. (۱۳۸۴). *مبانی ارتباط جمعی*، تهران، نشر مروارید و فیروزه، ۱۳۸۴، چاپ هشتم، ص ۶.
۸. درس لر، د. ویلیس و. (۱۳۸۸). *جامعه شناسی (بررسی تعامل انسانی)* ترجمه مهرداد هوشمند و غلامرضا رشیدی، چاپ اول، تهران: انتشارات اطلاعات، ص ۱۲۹.
۹. دفلور، م. دنيس، ا. (۱۳۸۳). *شناخت ارتباطات جمعی*، سیروس مرادی، تهران، انتشارات دانشکده صدا و سیما، ۱۳۸۳، چاپ اول، ص ۶۳۷.

۱۰. رابرتسون، ی. (۱۳۹۳). *درآمدی بر جامعه، حسین بهروان، تهران، آستان قدس رضوی، ۱۳۹۳، چاپ سوم، ص ۱۲۸.*
۱۱. رتیزر، ج. (۱۳۹۵). *نظریه جامعه شناسی در دوران معاصر، انتشارات علمی، ص ۲۷۹.*
۱۲. رفیع پور، ف. (۱۳۸۷). *آناتومی جامعه، تهران، سهامی انتشار، ۱۳۸۷، چاپ پنجم، ص ۳۵۰-۳۵۵-۳۵۳.*
- روشه، گک. (۱۳۹۰). *کنش اجتماعی (مقدمه ای بر جامعه شناسی عمومی) جلد اول، ترجمه هما زنجانی زاده، چاپ دوم، مشهد: انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد، ص ۹۷.*
۱۳. زارع، ح. (۱۳۸۷). *روان شناسی یادگیری، انتشارات پیام نور، ص ۱۴۳.*
۱۴. ساروخانی، ب. (۱۳۹۰). *دایره المعارف علوم اجتماعی، تهران، انتشارات کیهان، ۱۳۹۰، چاپ اول، ص ۷۴۳.*
۱۵. ستوده، ه. (۱۳۹۶). *جامعه شناسی مفاهیم کلیدی، تهران، آوای نور، ۱۳۹۶، چاپ دوم، ص ۵۱-۱۰۲.*
۱۶. سلیمی، ع. داوری، م. (۱۳۸۵). *جامعه شناسی کجروی، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۵، چاپ دوم سورین، ورنر و جیمز تانکارد، ترجمه ی علیرضا دهقان، نظریه های ارتباطات، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۱، ص ۴۵۲.*
۱۷. سوسن سیف، ن. (۱۳۸۵). *تئوری رشد خانواده، تهران، دانشگاه الزهراء، ۱۳۹۰، ۱۰۰-۱۰۱-۱۸۴-۱۸۵.*
- سیف و دیگران (۱۳۸۵)، *روان شناسی رشد ۱، انتشارات سمت، ص ۱۹۷.*
۱۸. شارع پور، م. (۱۳۸۶). *جامعه شناسی آموزش و پرورش، چاپ سوم، تهران: نشر سمت، ص ۱۶۲.*
۱۹. شارون، ج. (۱۳۹۹). *ده پرسش از دیدگاه جامعه شناسی، ترجمه منوچهر صبوری کاشانی، چاپ اول، تهران: نشر نی، ص ۱۹۷-۱۹۹.*
۲۰. صانعی، پ. (۱۳۹۲). *جامعه شناسی ارزش ها، چاپ اول، تهران: انتشارات گنج دانش، ص ۴۲.*
۲۱. قنادان، م. (۱۳۹۵). *جامعه شناسی مفاهیم کلیدی، تهران، نشر آوای نور، ۱۳۹۵، ص ۹۴.*
۲۲. کدیور، پ. (۱۳۸۳). *روان شناسی تربیتی. انتشارات سمت، ص ۱۲۹.*
۲۳. کوزر، ل. (۱۳۸۹). *زندگی و اندیشه بزرگان جامعه شناسی، انتشارات علمی، ص ۴۱۳-۴۷۷.*
۲۴. کوئن، ب. (۱۳۸۷). *ترجمه: توسلی، غلامعباس و فاضل رضا، مبانی جامعه شناسی، تهران، سمت، ۱۳۸۷، چاپ بیست و یکم، ص ۱۰۱-۱۰۷ تا ۱۰۹.*
۲۵. کوئن، ب. (۱۳۹۳). *درآمدی بر جامعه شناسی، محسن ثلاثی، تهران، فرهنگ معاصر، ۱۳۹۳، چاپ پنجم، ص ۸۰.*
۲۶. گیدنز، آ. (۱۳۸۶). *جامعه شناسی، حسن چاووشیان، تهران، نی، ۱۳۸۶، چاپ چهارم، ص ۲۴.*
۲۷. گیدنز، آ. (۱۳۹۳). *جامعه شناسی، منجهر صبوری، تهران، نی، ۱۳۹۳، ص ۸۸-۴۷۹.*

۲۸. گیل، د. ادمز، ب. (۱۳۸۴). *الفبای ارتباطات*، رامین کریمیان و دیگران، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها، ۱۳۸۴، چاپ اول، ص ۹۷.
۲۹. لسنکی، گ. (۱۳۹۵). *سیر جوامع بشری*، ترجمه ناصر موفقیان، چاپ اول، تهران: نشر علمی و فرهنگی، ص ۷۸.
۳۰. مفیدی، ف. (۱۳۸۶). *آموزش و پرورش پیش دبستانی و دبستانی*، انتشارات پیام نور، ص ۴۷-۴۱-۳۶.
۳۱. مک کوایل، د. (۱۳۸۵). *نظریه ارتباطات جمعی*، پرویز اجلالی، تهران، دفتر مطالعات و توسعه سازمانها ۱۳۸۵، چاپ دوم، ص ۳۹۴.
۳۲. مک کوئیل، د. (۱۳۹۲). *ترجمه‌ی اجلالی*، پرویز، درآمدی بر نظریه‌های ارتباطات جمعی، تهران، نشر مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها، ۱۳۹۲، چاپ اول، ص ۸-۱۰-۸۱ تا ۸۳-۱۱۲.
۳۳. منادی، م. (۱۳۸۸). *درآمدی جامعه شناختی بر جامعه پذیری*، چاپ اول، تهران: انتشارات جیحون، ص ۲۳.
۳۴. وثوقی، م. نیک خلق، ع. (۱۳۹۰). *مبانی جامعه شناسی*، انتشارات بهینه، ص ۱۲۶۲.

